

Ψ

**МІЖНАРОДНА НАУКОВО-ПРАКТИЧНА
КОНФЕРЕНЦІЯ**

**РОЗВИТОК НАЦІОНАЛЬНОЇ
СВІДОМОСТІ ТА НАЦІОНАЛЬНОЇ
ІДЕНТИЧНОСТІ ОСОБИСТОСТІ У
ВОЄННИЙ ТА ПОВОЄННИЙ ПЕРІОДИ**

**DEVELOPMENT OF NATIONAL AWARENESS
AND NATIONAL IDENTITY IN TIME OF WAR
AND POST-WAR PERIOD**

Рівне

29-30 листопада 2023 року

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Рівненський державний гуманітарний університет
Психолого-природничий факультет

**РОЗВИТОК НАЦІОНАЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ ТА
НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ОСОБИСТОСТІ У
ВОЄННИЙ ТА ПОВОЄННИЙ ПЕРІОДИ:**

збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції

**DEVELOPMENT OF NATIONAL AWARENESS AND NATIONAL
IDENTITY IN TIME OF WAR AND POST-WAR PERIOD:**

collection of papers presented
at the International Scientific and Practical Conference

(29-30 листопада 2023 р, м. Рівне)

УДК 159.9+ 316.6

Розвиток національної свідомості та національної ідентичності особистості у воєнний та повоєнний періоди : збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції (29-30 листопада 2023 р м. Рівне). Упоряд. Р. В. Павелків, Н. В. Корчакова. Рівне , 2023. 176 с .

Рекомендовано до друку Вченою радою Рівненського державного
гуманітарного університету

(протокол № 12 від 5.12.2023 р.)

Матеріали надруковані в авторській редакції. Редакційна колегія може не поділяти поглядів авторів. Відповідальність за зміст матеріалів, точність наведених фактів, цитат, посилань на джерела, достовірність іншої інформації та за додержання норм авторського права несуть автори.

Список використаних джерел

1. Державний Базовий компонент дошкільної освіти в Україні: Електронний ресурс. Режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua/news/novij-bazovij-komponent-doshkilnoyi-osviti-zabezpechit-pidvishennya-yiyi-yakosti-ta-vidpovidnist-mizhnarodnim-standartam-sergij-shkarlet>
2. Концепція національно-патріотичного виховання в системі освіти України (від 06. 06. 2022 р. №527) Режим доступу: <https://nus.org.ua/news/mon-zatverdilo-novu-kontseptsiyu-patriotichnogo-vyhovannya/>
3. Матвієнко С. І. (2020). Специфіка патріотичного виховання у дошкільному дитинстві. Соціально-моральний розвиток і виховання дітей дошкільного віку: колективна монографія / за заг. ред. О.Л. Кононко. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя. С. 169-197.

Павелків Віталій Романович
доктор психол. наук, професор,
декан психолого-природничого факультету
Рівненського державного гуманітарного університету,
Рівне, Україна
<https://orcid.org/0000-0003-3321-9060>.

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ СВДОМОСТІ ТА ІДЕНТИЧНОСТІ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ У ВОЄННИЙ ПЕРІОД

Постановка проблеми. У зв'язку з повномасштабним вторгнення держави агресора на територію України та збільшенням числа воєнних конфліктів у світі, в сучасний період виникає необхідність ретельного дослідження психологічних аспектів національної свідомості та ідентичності студентів, які переживають період свого життя у цей складний час випробувань. Воєнний контекст значно впливає на психічний стан та особистісний розвиток студентів, формуючи їхню національну самосвідомість та впливаючи на процес формування ідентичності.

Ця проблема важлива з кількох причин. По-перше, студентська молодь є ключовим сегментом суспільства, що формується та приймає активну участь у соціокультурному житті. По-друге, воєнний період може викликати різноманітні стресові ситуації, які впливають на емоційний стан та ментальне здоров'я студентів. По-третє, розуміння психологічних особливостей національної ідентичності в умовах військового конфлікту може слугувати основою для розробки ефективних програм психологічної підтримки та адаптації для цієї групи осіб.

Мета дослідження спрямована на розкриття взаємозв'язку між умовами життя молоді у воєнний період та розвитком їх національної свідомості.

Воєнний період спричиняє значні виклики для сучасної молоді, особливо для студентства. Тому важливо розглядати питання їх професійного становлення із урахуванням сукупності діючих факторів та чинників. Зупинимось на деяких із них. Перш за все необхідно враховувати, що формування особистості молодої людини відбувається в умовах травматичних впливів та стресу. Воєнні події викликають емоційно-психологічне перенапруження, провокуючи виникнення у молодої людини психічної нестабільності у ставленні до навчання. У цьому контексті важливо враховувати необхідність психологічної підтримки та психологічної допомоги студентству.

Вплив національної свідомості. Воєнні конфлікти завжди викликають суттєві зміни в національній свідомості та патріотичних переконаннях особистості. Ідентичність може бути ускладнена або, навпаки, зміцнена в залежності від ставлення молодої людини до подій. Значна кількість факторів впливає на свідомість особливо коли мова стосується

гібридної війни, за рахунок засобів масової інформації, розвиненої сітки соціальних мереж, де студентство проводить значну частину вільного часу.

Соціальна ізоляція і комунікація. Життєва практика засвідчує, що воєнні обставини впливають на систему соціальної взаємодії молоді та їхню здатність до комунікації. Однією із загроз є посилення соціальної ізоляції студентів. Це може мати негативний вплив на психологічне самопочуття та загальне благополуччя особистості. Особливо після ряду подій спочатку пов'язаних з масштабною пандемією, а в подальшому повномасштабне вторгнення, яке тільки загострило ефект він минулої травматичної події.

Ефективність освітнього процесу: Воєнний період може також вплинути на освітній процес. Дослідження важливо спрямувати на визначення можливостей для покращення педагогічного підходу та підтримки студентів у таких умовах. [1].

Розглянемо кожен аспект більш детально:

1. Стрес і травматичні впливи.

У реаліях воєнних конфліктів важливо розглядати взаємозв'язок стресу та травматичних впливів на психічне здоров'я студентів, які опиняються в цих умовах. Воєнні події, незалежно від їхнього масштабу, можуть викликати різноманітні психологічні реакції, включаючи стрес, тривогу, депресію та посттравматичний стресовий розлад.

Студенти, що пережили воєнний конфлікт, можуть втратити інтерес до навчання та виявляти агресивність через труднощі адаптації до нових умов. Для підтримки їхнього психічного стану, ключовою є розробка ефективних механізмів психологічної підтримки. Консультування, терапія та групова підтримка можуть виявитися корисними інструментами для допомоги студентам подолати стрес і травматичні події.

При цьому важливо враховувати культурні особливості та переконання студентів під час розробки та надання психологічної підтримки. Культурний контекст може впливати на сприйняття і ефективність психологічних інтервенцій.

Дослідження військових конфліктів, проведене військовими психологами та дослідниками, дозволяє отримати важливі висновки щодо травматичних наслідків воєнних подій. Робота таких вчених, як Міхаель Філліпс та Джон Крупа, підкреслює високий рівень посттравматичного стресу та депресії серед осіб, які пережили військові конфлікти.

Психологічна підтримка в армії також варта уваги, оскільки країни, які активно впроваджують програми для психологічної підтримки військовослужбовців, спостерігають менший ризик розвитку психологічних проблем. Наприклад, в США військові психологи проводять широкомасштабні програми психотерапії та консультування. Це вказує на важливість системного підходу до психологічної підтримки, який може знаходити застосування не лише в військовому, але і в цивільному контексті, зокрема в освітньому середовищі для студентів, які стикаються із воєнними викликами. [2]

2. Вплив національної свідомості:

У контексті воєнних конфліктів важливо визначити, як змінюються уявлення про національну ідентичність та патріотизм серед студентів. Цей процес може мати як позитивні, так і негативні аспекти для психологічного стану і комфорту студентської громади. З одного боку, деякі студенти можуть зміцнювати свою національну ідентичність у результаті воєнного конфлікту, відчуваючи себе більш відданими своїй країні. З іншого боку, інші можуть переживати сумніви через розчарування чи страх перед можливою втратою, що впливає на їхнє сприйняття національної ідентичності.

Вивчення чинників, що сприяють психологічному комфорту студентів у змінених умовах, є критичним аспектом. Розвиток елементів культури та соціальних ініціатив може виявитися ключовим для полегшення процесу адаптації студентів під час воєнних конфліктів. Дослідження Джудіт Гісс та Ашіша Нанді свідчить про те, що національна ідентичність є значущим фактором психологічного благополуччя в умовах військових

конфліктів. Важливе значення приділяється сприйняттю себе часткою спільності та розумінню патріотизму, які можуть впливати на ступінь стресостійкості студентів.

Експерименти в галузі психології груп, проведені Мюзеффаром Шаріфом та іншими дослідниками, підкреслюють, що підтримка групи та спільне переживання подій можуть не лише зміцнювати національну ідентичність, але і сприяти психологічному комфорту студентів. Це підкреслює важливість соціальної взаємодії та групової підтримки в умовах невпевненості та стресу, що виникає внаслідок воєнних подій [3].

2. Соціальна ізоляція і комунікація:

В умовах воєнних конфліктів студенти можуть відчувати віддаленість від своїх сімей та друзів, що негативно впливає на їхні стосунки та психічне благополуччя. Цей аспект стає ключовим у розумінні соціально-психологічного виміру воєнних умов. Роль соціальної підтримки виявляється визначальною в адаптації студентів до нових умов. Збереження та активна підтримка соціальних зв'язків може виявитися критичним чинником у подоланні соціальної ізоляції. Розвиток мережі підтримки та створення можливостей для комунікації стає важливим завданням для сприяння психосоціальному благополуччю студентів.

Досвід військових конфліктів у Ізраїлі відображає, що вивчення впливу воєнних обставин на соціальну ізоляцію має важливе значення. Дослідження показують, що студенти, які активно взаємодіють у соціальних групах та мають сімейну підтримку, успішніше адаптуються до нових умов та зменшують ризик соціальної ізоляції. Міжнародний досвід соціальної підтримки стає джерелом важливих уроків. Країни, що розробляють програми соціальної підтримки для студентів під час воєнних конфліктів, можуть обмінюватися досвідом. Наприклад, Швеція та Фінляндія використовують інноваційні підходи до соціальної реабілітації студентів у кризових ситуаціях, що свідчить про необхідність інтеграції новаторських методів у практику соціальної підтримки.

3. Ефективність освітнього процесу:

Воєнні обставини можуть суттєво впливати на освітній процес, вимагаючи необхідних змін для забезпечення нормального функціонування та успішного подолання труднощів студентами. Однією з можливих адаптацій є впровадження дистанційного навчання, яке стає важливим інструментом у воєнних конфліктах. Надання психологічної підтримки в навчальних закладах виявляється ключовим фактором для забезпечення стабільності та нормального функціонування студентів. Акцент на психологічній підтримці визнається як стратегічний підхід для успішного подолання труднощів, що виникають в результаті воєнних конфліктів. Дослідження, проведені Шароном Френклін та іншими вченими, підтверджують, що дистанційне навчання може гарантувати стабільність у навчальному процесі під час воєнних обставин. Університети в Ізраїлі та Канаді активно впроваджують психологічну підтримку для студентів, які пережили воєнні конфлікти, включаючи консультивання, групову терапію та психологічні тренінги. Це свідчить про необхідність інтеграції цільових програм для забезпечення ефективної адаптації студентів під час воєнних викликів [4].

Висновки. Науковий підхід до розгляду даної теми розкриває важливі аспекти, які можуть слугувати основою для розробки практичних стратегій психологічної підтримки та соціальної реабілітації студентів. Однією з ключових проблем є високий ризик розвитку психологічних порушень, таких як посттравматичний стресовий розлад та депресія, серед студентів, які переживають воєнні конфлікти. Дослідження у цьому напрямку вказують на необхідність розробки та впровадження ефективних програм психологічної підтримки, спрямованих на зменшення впливу стресу та травматичних подій.

Національна ідентичність та патріотизм також виявляються суттєвими факторами, що впливають на психологічну реакцію студентів на воєнні події. Розвиток стратегій

підтримки для підсилення національної ідентичності та збереження психічного комфорту стає важливим завданням для управління кризовими ситуаціями.

Спільнота та соціальне оточення студента також визначають ступінь його адаптації. Активна участь у соціальних групах та підтримка родини можуть відігравати ключову роль у подоланні соціальної ізоляції та підтримці психічного здоров'я. Важливим аспектом є також ефективність освітнього процесу в умовах воєнних конфліктів. Здатність студентів до отримання освіти залишається ключовим фактором для їхнього подальшого успіху та внесення в розвиток суспільства. Розробка адаптованих програм навчання та підтримки, зокрема за допомогою дистанційного навчання, стає стратегічно важливою.

Таким чином, подальше дослідження психологічних аспектів національної свідомості та ідентичності студентів у воєнний період є вельми актуальним і важливим завданням. Розбудова науково обґрунтованих підходів до психологічної підтримки та соціальної адаптації студентської громади може сприяти їхньому ефективному функціонуванню в умовах нестабільності

Список використаних джерел

1. Вінков В., Безпекові аспекти розвитку ідентичності в умовах війни. [Посилання на інтернет ресурс: <https://politpsy.org/index.php/popp/article/view/100>]
2. Грузинська І. М. Проблема емоційного реагування на стресові ситуації в умовах воєнного стану. [Посилання на інтернет ресурс: <https://er.nau.edu.ua/handle/NAU/59158>]
3. Коробка Л. М., Види спільнотних ідентичностей: проблеми трансформації та взаємодії в умовах війни. [Посилання на інтернет ресурс: <https://politpsy.org/index.php/popp/article/view/126/123>]
4. Чухліб Ю. С., Землянська О. В., Особливості навчання під час воєнного стану: <https://ela.kpi.ua/bitstream/123456789/48607/1/p.144-146.pdf>]

Паламарчук Володимир Богданович
здобувач ступеня PhD

Рівненського державного гуманітарного університету
м.Рівне, Україна

ПСИХОЛОГІЧНІ ДЕТЕРМІНАНТИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОГО МИСЛЕННЯ У МАЙБУТНІХ МАРКЕТОЛОГІВ

У наш час українське суспільство переживає значущі зміни в різних галузях економічної діяльності. Великою мірою успішність підприємств і організацій на ринку залежить від впровадження ефективної маркетингової політики, в якій ключову роль відіграють спеціалісти з маркетингу. Усі сучасні професії вимагають від фахівців вміння приймати рішення в контексті конкретної галузі науки або професії. Таким чином, розвиток професійного мислення стає однією з ключових вимог до підготовки сучасного спеціаліста. Лише високий рівень професійного мислення дозволяє продемонструвати креативні та професійні якості у процесі професійної діяльності. Особливості маркетингової діяльності в умовах нової економіки, що має бути важливим важелем відбудови України у поствоєнний період, обумовлюють професійне мислення маркетолога.

Мета повідомлення – з'ясування сутності та психологічні особливості професійного мислення маркетологів; визначити основні психологічні чинники формування професійного мислення маркетологів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Про актуальність удосконалення професійної підготовки маркетологів свідчать дослідження вітчизняних (А. Балабанець, В. Бутенко, М. Вачевський, Н. Чухрай та ін.) та зарубіжних (Г. Багієв, Т. Джільфасон,

Derpoliuk Elena Features of psychological correctional work with women using meditation tools in a remote setting.....	45
Доній Вікторія Сергіївна Прояви національної ідентичності українців у сучасному культурному просторі	48
Зубкевич Юлія Володимирівна, Широких Анастасія Олегівна Військова агресія як каталізатор національної свідомості українського суспільства	51
Ільчук Сергій Соціальна ексклюзія як виклик повоєнної України	52
Іщенко О.В. Соціально-психологічні особливості психологічного клімату в організації у кризовий період.....	55
Кікінежді Оксана Михайлівна, Василькевич Ярослава Зіновіївна Розвиток національної ідентичності сучасної молоді: егалітарний вимір	57
Кожем'яка Юлія Миколаївна, Чередниченко Тетяна Володимирівна Військова агресія як каталізатор національної свідомості українського	60
Компанієць Ольга Самооцінка старшокласника як передумова виникнення конфліктної взаємодії з ровесниками.....	62
Краля Катерина Миколаївна Джерела самоефективності особистості.....	65
Красовська Інна Василівна, Парфанович Іванна Іванівна Вплив командних активностей на продуктивність діяльності організації.....	67
Кулакова Лариса Миколаївна Збереження репресованими українцями етнічної ідентичності в умовах заслання.....	70
Кулаков Руслан Станіславович Національна самосвідомість особистості: теоретичні аспекти формування.....	73
Кулеша Наталія Петрівна Психологічні особливості психічного здоров'я внутрішньо переміщених осіб під час війни.....	75
Кутішевська Дарина Психологічні особливості самореалізації жінок зрілого віку....	78
Лазаренко Інеса Станіславівна, Рибак Тетяна Миколаївна Актуальність надання первинної психологічної допомоги викладачам та студентам у надзвичайних ситуаціях.....	80
Левко Олександр Олегович Формування психологічної готовності майбутніх стоматологів до професійної діяльності в умовах сьогодення	83
Литвиненко Світлана Анатоліївна, Ямницький Вадим Маркович Етапи професійно-особистісного розвитку сучасних допомагаючи практиків у системі неформальної післядипломної освіти: досвід символдрами.....	85

Луцик Галина Олександрівна Розвиток соціальної відповідальності майбутніх психологів під час формування готовності до професійної діяльності у воєнний період.....	87
Луцюк Тетяна Іванівна Екзистенційна криза в умовах війни : причини та наслідки..	89
Мельничук Ірина Психологічний розвиток і корекція резильєнтності особистості у воєнний період.....	92
Мешко Олександр Іванович, Павловський Тарас Анатолійович Особливості розвитку професійної стресостійкості працівників сфери надання послуг	94
Момот Марина Анатоліївна Вплив психотравмуючих ситуацій на людей похилого віку.....	97
Ніколайчук Галина Іванівна, Демчук Олена Олександрівна Формування української ідентичності в умовах сучасних викликів.....	100
Опанасюк Ірина Василівна Роль кольору в осмисленні підлітками власного емоційного контексту та його змін під впливом психотравмуючих обставин.....	103
Охріменко Наталія Павлівна Рівні патріотичної вихованості дітей 6-7 років засобами художнього краєзнавства.....	105
Павелків Віталій Романович Психологічні особливості розвитку національної свідомості та ідентичності студентської молоді у воєнний період.....	108
Паламарчук Володимир Богданович Психологічні детермінанти формування професійного мислення у майбутніх маркетологов.....	111
Паламарчук Владислав Володимирович Розвиток комунікативної компетентності майбутніх фахівців сфери бізнесу.....	114
Панащук Ігор Миколайович Відповідальність як професійно-особистісна якість майбутнього педагога.....	116
Панченко Оксана Петрівна Рівні патріотичної вихованості дітей 6-7 років засобами художнього краєзнавства.....	118
Панченко Оксана Петрівна Загальнотеоретичний аспект діяльності бізнес-психологів в умовах воєнного стану	121
Полякова Світлана Василівна, Розумний Сергій Михайлович Екстралінгвістичні засоби розкритті психологічного стану людини в умовах сучасної війни.....	123
Радул Ірина Геннадіївна Військовий стрес у дітей.....	126
Радул Сергій Григорович Effect of job related and personal stressors on the pilots.....	128

Розвиток національної свідомості та національної ідентичності особистості у поствоєнний період

Рейко Анастасія Василівна, Орап Марина Олегівна Емоційний інтелект менеджера: ключова компетентність для росту конкурентоспроможності бізнесу у воєнний час.....	131
Савелюк Наталія Михайлівна Асоціативний експеримент у дослідженні семантичних полів вербального стимулу «Україна»	135
Созонюк Ольга Степанівна Психологічний стан і національна ідентичність дітей внутрішньо переміщених осіб: сучасні виклики	137
Сидоркевич Дмитро Йосипович Психологічні умови формування професійної компетентності майбутніх фізичних реабілітологів до фахової діяльності у воєнний та повоєнний періоди.....	140
Халік Олена Олександрівна Розвиток самоосвітньої професійної компетентності випускників педагогічного ЗВО як умова ефективності відбудовчих процесів у воєнний та повоєнний періоди.....	142
Хаустова Тетяна Миколаївна Соціально-психологічні особливості життєстійкості внутрішньо-переміщених осіб.....	145
Чмут Яна, Широких Анастасія Олегівна Роль засобів масової інформації у формуванні масової свідомості громадян	147
Шевчук Анна Іванівна, Широких Анастасія Олегівна Особливості вияву підвищеної тривожності у підлітків.....	151
Шумик Любов Ростиславівна Детермінанти формування національної самосвідомості.....	153
Щирук Ірина Анатоліївна Психологічні особливості терапії осіб постраждалих на ПТСР: аксіом-особистісний підхід	157
Юрчук Олексій Іванович Основні принципи розвитку національної свідомості у дошкільному віці.....	159
Юрчук Олена Сергіївна Психологічні основи розвитку резильєнтності особистості в умовах війни.....	161
Янкавс Юрій Андрісович Психологічні умови формування комунікативної компетенції майбутніх фахівців з фізичної культури і спорту у процесі професійної підготовки	163
ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ.....	166